

თამარ ორჯონიკიძე *

1956 წლის 9 მარტი საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოებში **

აბსტრაქტი

კვლევის მიზანია შევისწავლოთ, თუ როგორ არის წარმოდგენილი 1956 წლის 3-9 მარტის მოვლენები საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოებში. სტალინის პიროვნების კულტის კრიტიკის გამო დაწყებული საპროტესტო გამოსვლები საბჭოთა ხელისუფლებამ სისხლიანი ანგარიშსწორებით აღკვეთა. მომხდარმა დიდი გავლენა მოახდინა ქართული საზოგადოების პოლიტიკურ აზროვნებაზე.

კვლევისას გამოყენებულია შინაარსობრივი ანალიზის მეთოდი და განხილულია საბჭოთა პერიოდში გამოსული ორი და პოსტ-საბჭოთა პერიოდში გამოსული საქართველოს ისტორიის 10 სახელმძღვანელო. ანალიზის დროს გათვალისწინებულია წარმოდგენილი მასალის მოცულობა; შეფასებითი მხარე და ძირითადი დებულებები; ფოტო და დოკუმენტური მასალის არსებობა.

საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოებში 1956 წლის 3-9 მარტის მოვლენების შესახებ საერთოდ არაფერი იყო ნათქვამი. მომხდარი ტრაგიკული მოვლენები „გაუჩინარებული“ იყო ოფიციალური საბჭოთა ისტორიული მეხსიერებიდან, მიუხედავად იმისა, რომ საბჭოთა ხელისუფლების მხრიდან

* ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სოციალურ და პოლიტიკურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის პოლიტიკის მიმართულების დოქტორანტი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პოლიტოლოგიის ინსტიტუტის ასისტენტ-მკვლევარი

** მოხსენება 2022 წლის 30 ივნისს პოლიტოლოგიის ინსტიტუტის მიერ ჩატარებულ კონფერენციაზე „მეხსიერების პოლიტიკა საქართველოში: წარსული და თანამედროვეობა“

მომხდარს მიცემული ქონდა ოფიციალური „შეფასება“ - რომ ეს იყო „ანტისაბჭოური, ნაციონალისტური, კონტრრევოლუციური ხასიათის გამოსვლა“.

პოსტსაბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოებში (გამოყოფილია სახელმძღვანელოების სამი თაობა: 2003 წლამდე, 2003-2012 წლების და 2012 წლის შემდეგ) განხილულია 1956 წლის 3-9 მარტის მოვლენები, თუმცა, მნიშვნელოვანი განსხვავებაა საკითხის გადმოცემის მოცულობაში, მოტანილ ფაქტობრივ მასალაში და შეფასებით აქცენტებში.

ფაქტობრივი მასალის გადმოცემისას თვალში საცემია მნიშვნელოვანი განსხვავება დაღუპულთა რაოდენობის დასახელებებში. ეს შეიძლება იმით აიხსნას, რომ საკითხი ჯერ კიდევ სათანადოდ არ არის შესწავლილი და სამომავლოდ მოხერხდება სახელმძღვანელოებში დაღუპულთა და დაზარალებულთა ზუსტი რაოდენობის დასახელება.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო, ისტორიის სახელმძღვანელოები, დესტალინიზაცია, ქართული ნაციონალიზმი.

შესავალი

სახელმძღვანელოების ავტორები პირველ რიგში ცდილობენ იმის ახსნას თუ რა იყო 3-9 მარტის გამოსვლების მიზეზები, გამოსვლებისა, რომლებიც სტალინის დაცვის ლოზუნგით, მისი კრიტიკის შეწყვეტის მოთხოვნით მიმდინარეობდა. გამოსვლების მიზეზების განმარტებისას სახელმძღვანელოების ავტორები ერთმანეთთან ახლოს მდგომ, მაგრამ მაინც განსხვავებულ მიზეზებს ასახელებენ: ა/ სტალინის პიროვნების კრიტიკა ნიკიტა ხრუშჩოვის მიერ საქართველოში ეროვნულ შეურაცხყოფად აღიქვეს; ბ/ სტალინის პიროვნების კრიტიკამ ანტიქართული ხასიათი მიიღო და ქართველი ხალხის ლანძვასა და დამცირებაში გადაიზარდა; გ/ სტალინის კულტის პროპაგანდის შედეგად საქართველოში სტალინის და სამ-

შობლოს სიყვარული ერთმანეთში იყო გადახლართული. როგორც ვხედავთ, საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოების ავტორების აზრით, სტალინის დაცვის ლოზუნგით გამოსული ადამიანები სინამდვილეში თავიანთი ეროვნული ინტერესების დაცვას ცდილობდნენ.

ამიტომაც რიგ სახელმძღვანელოებში აღნიშნულია 3-9 მარტის მოძრაობის წინააღმდეგობრივი ხასიათი: ერთი მხრივ, ის მიმართული იყო „რევიზიონისტი“ ხრუშჩოვის წინააღმდეგ და თითქოსდა ლენინისა და სტალინის მიერ შექმნილი საბჭოთა იმპერიის შენარჩუნებას ემსახურებოდა. მეორე მხრივ კი ეს გამოსვლები ეროვნულ-განთავისუფლებელი მოძრაობის გამოცოცხლების რეალურ საფუძველს ქმნიდა.

საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოების ავტორები, რიგ შემთხვევებში, ცდილობენ შეფასება მისცენ 3-9 მარტის გამოსვლებს. სახელმძღვანელოებში მოცემული შეფასება მოკლედ შეიძლება შემდეგნაირად წარმოვადგინოთ: ეს იყო ანტი-სამთავრობო პროტესტი ეროვნული შეფერილობით.

სახელმძღვანელოებში დიდი ყურადღება ეთმობა 1956 წლის 3-9 მარტის გამოსვლების და მასთან სისხლიანი ანგარიშსწორების შედეგების ჩვენებას საქართველოსთვის. მომხდარმა განაპირობა საზოგადოების პოლიტიკური აზროვნების განთავისუფლების დაწყება საბჭოური და სტალინისტური ფორმებისა და რიტორიკისაგან. 3-9 მარტის მოვლენებმა განაპირობა ეროვნული მოძრაობის ახალი ეტაპის დასაწყისი. არალეგალური ჯგუფები, რომელთა მოწოდებებში სტალინი აღარ ფიგურირებდა და წმინდა ეროვნულ ხასიათს ატარებდა; მათ შორის „გორგასლიანი“ (შექმნეს ზვიად გამსახურდიამ და მერაბ კოსტავამ), „სიღნაღის ახალგაზრდა გვარდია“, „სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლთა კავშირი“... აქვე საყურადღებოა შემდეგი გარემოება - ზოგიერთი სახელმძღვანელოს ავტორები, მარ-

ტის მოვლენებს უკავშირებენ არამხოლოდ საქართველოში ჩამოყალიბებულ ეროვნულ ორგანიზაციებს, არამედ აღნიშნავენ, რომ 1956 წლის მარტის მოვლენებმა შედარებით გამოაცოცხლა ემიგრანტული მოძრაობაც.

მნიშვნელოვანია ასევე, რომ სახელმძღვანელოთა ავტორები ცდილობენ ახსნან მიზეზი, თუ რატომ გაუსწორდნენ ასეთი სისასტიკით მომიტინგეებს - მიიჩნევენ, რომ ხელისუფლებამ საქართველო სამაგალითოდ დასაჯა. აღნიშნული უნდა გაეთვალისწინებინათ სხვა რესპუბლიკებს, სადაც სტალინს ასევე ჰყავდა უამრავი დამცველი. ავტორები გამოკვეთენ ასევე საქართველოს ხელისუფლების როლსა და ინტერესებს 9 მარტის ტრაგედიის დამალვაში - მათი ინტერესი მხოლოდ ძალაუფლების შენარჩუნება იყო და მოსკოვის მითითებებს ემორჩილებოდნენ წინააღმდეგობის გაწევის გარეშე; რიგი სახელმძღვანელოთა ავტორების აზრით, სწორედ მათმა უმოქმედობამ და უპრინციპობამ გამოიწვია 9 მარტის ტრაგედიის მიჩქმალვა.

საბჭოთა პერიოდის დუმილი

საბჭოთა პერიოდის საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოებმა დუმილი არჩიეს 1956 წლის 9 მარტის მოვლენების შესახებ. ძალიან მოკლედ იყო აღნიშნული პიროვნების კულტის წინააღმდეგ დაწყებული ბრძოლაც. ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით 1961 წელს გამოსულ საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოში სკკპ XX ყრილობაზე საუბრისას ნათქვამი იყო: „ყრილობამ გაილაშქრა აგრეთვე პიროვნების კულტის წინააღმდეგ, რადგან პიროვნების კულტი მოასწავებს პარტიისა და ხალხის მასების როლის შეუფასებლობას, პარტიაში კოლექტიური ხელმძღვანელობის მნიშვნელობის დამცირებას“ (საქართველოს ისტორია. სახელმძღვანელო VIII-X კლასებისათვის. 1961. გვ.412).

შ. მესხიას და ვ. გუჩუას საქართველოს ისტორიის სახელმძღვანელოში ასევე არაფერია ნათქვამი 9 მარტის მოვლენების შესახებ, სამაგიეროდ უფრო მეტია დაწერილი პიროვნების კულტთან დაკავშირებით საუბრისას კი აღნიშნულია, რომ საქმე ეხება სტალინის პიროვნების კულტს: „საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის XX ყრილობამ მიიღო გადაწყვეტილება სტალინის პიროვნების კულტისა და მისი მავნე შედეგების წინააღმდეგ ბრძოლის შესახებ. ყრილობამ დაავალა პარტიის ცენტრალურ კომიტეტს თანმიმდევრობით განახორციელოს ღონისძიებანი, რომლებიც უზრუნველყოფენ მარქსიზმ-ლენინიზმთან შეუთავსებელი პიროვნების კულტის სრულ დაძლევას და მისი შედეგების ლიკვიდაციას...“ (მესხია და გუჩუა, 1968. გვ. 515-516).

პოსტსაბჭოთა სახელმძღვანელოების პირველი თაობა

საბჭოთა პერიოდის დუმილის შემდეგ 1956 წლის მარტის მოვლენებს დიდი ყურადღება დაეთმო საქართველოს ისტორიის პოსტსაბჭოთა სახელმძღვანელოებში. აქ მნიშვნელოვანია, თუ რაში ხედავენ საპროტესტო გამოსვლების მიზეზებს, რა შეფასება ეძლევა მომხდარს და რა ცვლილებების დასაწყისად მიიჩნევა მომხდარი.

2003 წელს გამოცემულ სახელმძღვანელოში XX საუკუნის საქართველოს ისტორიის შესახებ 1956 წლის 9 მარტის ამბებს პარაგრაფის ნაწილი ეთმობა სათაურით: „1956 წლის 9 მარტის ტრაგედია“ (საქართველოს ისტორია. XX საუკუნე, 2003).

შეიძლება გამოიყოს რამდენიმე დებულება:

1. სტალინის კულტის პროპაგანდის შედეგად საქართველოში სტალინის და სამშობლოს სიყვარული ერთმანეთში იყო გადახლართული - „ბუნებრივია, იოსებ სტალინის კულტი საქართველოში უფრო მტკიცედ იყო ფეხმოკიდებული. წლების მანძილზე სტალინისა და სამშობლოს სიყვარულს ერთნაირი ძალით უნერგავდნენ ახალგაზრდობას. ქართველ ახალგაზრდობაში სტალინისა და

სამშობლოს სიყვარული ერთ დონეზე იდგა. ასეთი უეცარი და ასეთი მკვეთრი შემობრუნება ახალგაზრდობისათვის გაუგებარი გახდა. სტალინის კრიტიკას ქართველი ახალგაზრდობა საკუთარი ეროვნული თავმოყვარეობის შეურაცხყოფად აღიქვამდა. ამას ემატებოდა ისიც, რომ დემოკრატიზაციის დაწყებულმა პროცესებმა ხელი შეუწყო საზოგადოების აქტიურობის ზრდას, ხალხმა საკუთარი ძალა ირწმუნა“ (საქართველოს ისტორია. XX საუკუნე, 2003).

2. გადმოცემულია თბილისში მოვლენათა განვითარება 3-9 მარტს - „საქართველოში საპროტესტო მოძრაობა იოსებ სტალინის გარდაცვალების მესამე წლისთავზე დაიწყო. 1956 წლის 3 მარტიდან თბილისის უმაღლეს სასწავლებლებში იმართებოდა ცალკეული მანიფესტაციები. მანიფესტაციები სწრაფად იღებდა საყოველთაო ხასიათს. 5 მარტს კი სტუდენტები ქუჩაში გამოვიდნენ. მათ დედაქალაქის მოსახლეობის დიდმა ნაწილმა აუბა მხარი. თბილისის ცენტრალური და მტკვრის სანაპირო ქუჩები დემონსტრანტებითა და მანიფესტანტებით დაიფარა. მტკვრის მარჯვენა სანაპიროზე, სადაც აღმართული იყო სტალინის ვეებერთელა მონუმენტი, დაიწყო მრავალათასიანი მიტინგები. **5-9 მარტს მიტინგებმა და დემონსტრაციებმა განუწყვეტელი ხასიათი მიიღო.** საპროტესტო მოძრაობა მოედო მთელ საქართველოს. მრავალათასიანი მიტინგები ტარდებოდა გორში, თელავში, ქუთაისში, ბათუმსა და თითქმის ყველა რაიონულ ცენტრში“. (საქართველოს ისტორია. XX საუკუნე, 2003).

3. ცალკეა გამოყოფილი მომიტინგეთა მოთხოვნები - „თბილისში გამართულ მრავალათასიან მიტინგებზე მოითხოვდნენ სტალინის კრიტიკისა და ქართველი ერის შეურაცხყოფის შეწყვეტას. მომიტინგეები ასევე მოითხოვდნენ საბჭოთა კავშირის პოლიტიკური ხელმძღვანელობის გადადგომას, კერძოდ, ნიკიტა ხრუშჩოვის გადაყენებასა და პოლიტიკური ხელმძღვანელობის სათავეში სტალინის ძველი თანამებრძოლის, ხრუშჩოვის მიერ განდევნილი

ვიაჩესლავ მოლოტოვის დაყენებას“ (საქართველოს ისტორია. XX საუკუნე, 2003, გვ.181-182).

4. აღნიშნულია, რომ მოსკოვს შეეძლო კონფლიქტის მშვიდობიანი მოგვარება, მაგრამ სპეციალურად მოაწყო „არაადამიანური სისასტიკითა და დაუნდობლობით განხორციელებული სისხლიანი ანგარიშსწორება“ (საქართველოს ისტორია. XX საუკუნე, 2003, გვ.182). აღნიშნულია, რომ მოკლეს 150-ზე მეტი ადამიანი. „დახოცილთა და დაჭრილთა რაოდენობას ხელისუფლება მუდამ საიდუმლოდ ინახავდა. დახოცილთა მშობლებსა და ახლობლებს გარდაცვლილთა ჩვეულებრივი წესით დამარხვის უფლებაც კი არ მისცეს“ (საქართველოს ისტორია. XX საუკუნე, 2003, გვ.182).

5. ახსნილია, თუ რატომ გაუსწორდნენ ასეთი სისასტიკით - „სისხლიანი ანგარიშსწორება მოსკოვს მხოლოდ იმიტომ სჭირდებოდა, რომ სტალინის კრიტიკით გამოწვეული საპროტესტო მოძრაობა მთელ საბჭოთა კავშირში არ გავრცელებულიყო და ხელისუფლებისათვის საშიში ხასიათი არ მიეღო. საქართველოს მკაცრად დასჯა მაგალითი უნდა ყოფილიყო სხვა მოკავშირე რესპუბლიკებისათვის, სადაც სტალინს ასევე მრავალრიცხოვანი დამცველი ჰყავდა. სისხლიანი ანგარიშსწორება მოსკოვს იმისთვისაც სჭირდებოდა, რომ სტალინის დაცვის მიზნით დაწყებული მოძრაობა მომავალში ანტირუსულ, ეროვნულ მოძრაობაში არ გადაზრდილიყო“ (საქართველოს ისტორია. XX საუკუნე, 2003, გვ.182).

6. ხაზგასმულია საქართველოს იმდროინდელი ხელისუფლების დანაშაულებრივი უმოქმედობა და მოსკოვის ცინიზმი - „ამ რთულ ვითარებაში საქართველოს ხელისუფლება მხოლოდ მოსკოვის მითითებებით მოქმედებდა, უფრო სწორად, სრულ უმოქმედობას იჩენდა, ხელისუფლების შენარჩუნებაზე ფიქრობდა, რაც ქართველი ერის წინაშე დანაშაული იყო. სწორედ ხელისუფლების უსუსურობამ, მისმა უპრინციპობამ შეუწყო ხელი იმასაც, რომ თბილისის ტრაგედიის მომწყობთაგან არავინ დასჯილა. მეტიც, მოსკო-

ვის ცინიზმი იქამდეც კი მივიდა, რომ 9 მარტის ტრაგედიაში კვლავ ქართველები დაადანაშაულა, ქართველ ხალხს „ნაციონალიზმი“ და შოვინიზმი დასწამა“ (საქართველოს ისტორია. XX საუკუნე, 2003, გვ.182).

7. აღნიშნულია, რომ ბიძგი მიეცა ეროვნული მოძრაობის ახალი ეტაპის დასაწყისს. – „1956 წლის 9 მარტის ტრაგედიამ ძლიერი ბიძგი მისცა ქართველი ერის ცნობიერებას. საქართველოში სერიოზულად დაფიქრდნენ იმაზე, თუ რა საფრთხეს უქმნიდა საქართველოს საბჭოთა კავშირის შემადგენლობაში ცხოვრება“ (საქართველოს ისტორია. XX საუკუნე, 2003, გვ.182).

2012 წლის სახელმძღვანელოები

1956 წლის მარტის მოვლენებზეა საუბარი ასევე 2012 წლის ისტორიის მეთორმეტე კლასის მოსწავლის წიგნშიც, თუმცა უშუალოდ 9 მარტს განვითარებულ მოვლენებზე ვრცლად არ წერია. სახელმძღვანელოს ავტორები ძირითადად ყურადღებას ამახვილებენ საპროტესტო ტალღის აგორების მიზეზებსა და უკვე შემდგომ, იმ მოვლენებზე, რაც მარტის დემონსტრაციების შემდგომ ქვეყანაში განვითარდა. ხაზგასმულია, რომ „სტალინის კრიტიკას თან ახლდა ქართველი ერის შეურაცხყოფა. სტალინის ქართველობაზე ხაზგასმას არ შეეძლო არ გამოეწვია უსამართლობის გრძნობის გაჩენა“ (კილურაძე, სანიკიძე, გაჩეჩილაძე, 2012. გვ. 260).

საინტერესოა, რომ აღნიშნული სახელმძღვანელოს ავტორები მომიტინგეთა მიერ სტალინის რეაბილიტაციის მოთხოვნას, ქართული ნაციონალიზმის გამოვლინებად მიიჩნევენ - „მიუხედავად იმისა, რომ დემონსტრანტები სტალინის რეაბილიტაციას მოითხოვდნენ, მოძრაობა უპირველესად ეროვნული გრძნობების შეურაცხყოფაზე რეაქციას წარმოადგენდა. პრაქტიკულად ეს იყო ქართული ნაციონალიზმის პირველი გამოხატულება განვლილი ოცდაათი წლის მანძილზე (კილურაძე, სანიკიძე, გაჩეჩილაძე, 2012. გვ. 260).

სახელმძღვანელოს ავტორებმა 1956 წლის მარტის მოვლენები დააკავშირეს შემდგომ პერიოდში ქვეყანაში ჩამოყალიბებულ არალეგალურ ეროვნულ ორგანიზაციებთან - „სწორედ 1956 წლის 9 მარტის მოვლენების შემდეგ იქნება პირველი არალეგალური ეროვნული ორგანიზაციები: „გორგასლიანი“ (შექმნეს ზვიად გამსახურდიამ და მერაბ კოსტავამ), „სიღნაღის ახალგაზრდა გვარდია“, „სამშობლოს თავისუფლებისა და დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლთა კავშირი“ (კილურაძე, სანიკიძე, გაჩეჩილაძე, 2012. გვ. 260-261).

აქვე საყურადღებოა შემდეგი გარემოება - აღნიშნული სახელმძღვანელოების ავტორები, მარტის მოვლენებს უკავშირებენ არამხოლოდ საქართველოში ჩამოყალიბებულ ეროვნულ ორგანიზაციებს, არამედ აღნიშნავენ, რომ „სწორედ 1956 წლის 9 მარტის მოვლენების შემდეგ... შედარებით გამოცოცხლდა ემიგრანტული მოძრაობაც“ (კილურაძე, სანიკიძე, გაჩეჩილაძე, 2012. გვ. 261).

მნიშვნელოვანია, რომ 1956 წლის მარტის მოვლენების განხილვისას, სახელმძღვანელოში მოყვანილია მოკლე ამონარიდი ამერიკელი ისტორიკოსის, რონალდ სიუნის წიგნიდან, „ქართველი ერის ჩამოყალიბება“, სადაც ავტორი, სტალინის გარდაცვალების შემდგომ საქართველოში ქართული ნაციონალიზმის აყვავების რამდენიმე მიზეზზე საუბრობს, მათ შორის, - „პოლიტიკური რეპრესიების შედარებითი შემსუბუქება და სტალინური ტერორის ეპოქის დასასრული; საქართველოში ეროვნული ელიტის კონსოლიდაცია ხრუშჩოვის ეპოქაში. მოსკოვიდან ნებადართული ავტონომიურობის ხარისხის გაზრდა; ისტორიული მეხსიერების გამოღვიძება და ზრუნვა ეროვნული ენისა და კულტურის დაცვაზე (უპირველესად რუსულისაგან); მარქსისტული იდეოლოგიის გახრწნა და მისი შეცვლა პატრიოტიზმითა და ნაციონალიზმით...ნაციონალიზმი იძლეოდა უკეთესი მომავლის იმედის დიადი წარსულის მუდმივი მოხმობის საფუძველზე...“ (იხ. კილურაძე, სანიკიძე, გაჩეჩილაძე, 2012. გვ. 260).

კიდევ ერთი სახელმძღვანელო, სადაც 1956 წლის მარტის მოვლენებია აღწერილი, 2012 წელს გამოცემული, XII კლასის მოსწავლის წიგნია. „სისხლიანი პარასკევი“-ასეთი სათაურითაა მოთხრობილი სახელმძღვანელოში კომუნისტური პარტიის XX ყრილობის, ხრუმჭოვის მოხსენების და მის შემდგომ საქართველოში განვითარებული მოვლენების შესახებ. ავტორები აღნიშნავენ, რომ მეოცე ყრილობაზე დაწყებულ დესტალინიზაციის პროცესს დიდი გამოხმაურება მოჰყვა ბელადის სამშობლოში ვინაიდან, „წლების მანძილზე სტალინისა და სოციალისტური სამშობლოს სიყვარულს ერთნაირი ძალით უწერგავდნენ ახალგაზრდობას. ქართველი ახალგაზრდობისთვის **სტალინის სიყვარული სამშობლოს სიყვარულს ნიშნავდა**“ (აბდალაძე, კუპატაძე, ახმეტელი, მურღულია, 2012. გვ. 272). სტალინის სამშობლოსთან ასეთმა მყარმა კავშირმა და ამ მიმართულებით პოლიტიკის ცვლილებამ გაუგებრობა გამოიწვია ქართველ ახალგაზრდებში - „სტალინის კრიტიკას ქართველი ახალგაზრდობა საკუთარი ეროვნული სიამაყის შეურაცხყოფად აღიქვამდა“ (აბდალაძე, კუპატაძე, ახმეტელი, მურღულია, 2012. გვ. 272). აქვე ხაზგასმულია საბჭოეთში სტალინის გარდაცვალების შემდგომ დაწყებული დემოკრატიზაციის მნიშვნელობა - „დემოკრატიზაციის დაწყებულმა პროცესებმა ხელი შეუწყო საზოგადოების აქტიურობის ზრდას“. სახელმძღვანელოში მოცემულია ამონარიდი ცკ-ს დადგენილებიდან „პიროვნების კულტისა და მისი შედეგების დამღვევის შესახებ“.

აღსანიშნავია, რომ სახელმძღვანელოში მოცემულია 9 მარტის ტრაგედიის მსხვერპლთა ნაწილის სურათები. ავტორები აღნიშნავენ, რომ გარდაცვლილთა რიცხვმა 150-ს გადააჭარბა, სახელმძღვანელოში კი 12 მსხვერპლის სურათი და მათი გვარებია ნაჩვენები.

მნიშვნელოვანია, რომ სახელმძღვანელოში თვითმხილველთა მონათხრობს შეგვიძლია გავეცნოთ. საინტერესოა, რომ მოცემულია როგორც დემონსტრაციის მონაწილეების, ასევე მილიციის უფრო-

სის ჩანაწერები. მსვლელობის მონაწილე აღწერს დარბევის პროცესს - „დაახლოებით ცხრის ნახევარზე დემონსტრანტთა ერთი ჯგუფი გაემართა კავშირგაბმულობის სახლისკენ, რომ მოსკოვისა და ლენინგრადის ახალგაზრდობისადმი მიმართვა გაეგზავნათ... იქ სახურავიდან დაგვიშინეს ტყვიამფრქვევის ჯერი. ხალხმა სანაპიროსკენ დაიხია, აქ კი ტანკები გველოდა. ტანკებმა სტალინის ძეგლთან მდგომ ხალხს გადაუარა“ (აბდალაძე, კუპატაძე, ახმეტელი, მურდულია, 2012. გვ. 273).

„ღამის 2 საათზე თუ უფრო გვიან რესპუბლიკის მილიციის სამმართველოს უფროსმა თავისთან შეგვეკრიბა და მოგვცა მიცვალებულთა დაკრძალვის ინსტრუქცია...დილის ხუთ საათზე ჭირისუფლებთან მივიდოდნენ მილიციის მუშაკები და წაიყვანდნენ საავადმყოფოში. მხოლოდ დაღუპულის მშობლებს, და-ძმებს, მეუღლეს ან შვილს შეეძლო მისვლა და სპეციალურად გამოყოფილ ოთახში მიცვალებულის გლოვა...ხმამაღლა ტირილი და სასახლის ხუფის ახდა აკრძალული იყო. ამ პროცედურის შემდეგ სასწრაფო დახმარების მანქანით მიცვალებულს სასაფლაოზე გადაასვენებდნენ“ (აბდალაძე, კუპატაძე, ახმეტელი, მურდულია, 2012. გვ. 273-274). ირონიულია, რომ როგორც მილიციის უფროსის მონათხრობიდან ირკვევა - „დაკრძალვა მოხდებოდა სახელმწიფოს ხარჯზე“ (აბდალაძე, კუპატაძე, ახმეტელი, მურდულია, 2012. გვ. 273).

სახელმძღვანელო ასევე გვაცნობს გამოსვლების ერთ-ერთი მონაწილის ჩვენების ნაწილსაც, რომელიც სწორედ იმ მიზეზებს ეხება, რომელმაც ახალგაზრდობაში პროტესტი გამოიწვია - „ჩვენი საქმიანობა დაიწყო სტიქიურად ხრუმჩოვის მოხსენების შინაარსის გავრცელებით. გავიგე, რომ მან სტალინი გალანძლა, იქვე შეურაცხყოფა მიაყენა ქართველებს, შეეცადა დაეცინა და დაეკნინებინა ქართველი ხალხი, მათი ღირსება. ჩვენი გამოსვლებიც ამ ღირსების დაცვას ისახავს მიზნად, რომ არ ყოფილიყო ხრუმჩოვის ასეთი მოხსენება, არც ეს მოვლენები იქნებოდა თბილისში“ (აბდალაძე,

კუპატაძე, ახმეტელი, მურღულია, 2012. გვ. 274). აქვე შეგვიძლია მისი (ქართველი ახალგაზრდების ნაწილის) დამოკიდებულება გამოვარკვიოთ სტალინის მიმართ, სადაც ნათლად იკითხება მისი დაბნეულობა სტალინის მიმართ მკვეთრად შეცვლილი პოლიტიკით - კითხვაზე პასუხად, თუ რატომ იცავენ სტალინს, „მას ხომ არც ქართველებისთვის გაუკეთებია კარგი?“ - გამოსვლის მონაწილე პროტესტს გამოთქვამს - „ბავშვობაში მის სიყვარულს გვინერგავდით, მისი სიყვარულით და მისდამი პატივისცემით გვზრდიდით... ჩვენთან რა გინდათ, რას მოითხოვთ ახალგაზრდებისგან, ჩვენ ამ სულისკვეთებით ხომ თქვენი აღზრდილები ვართ?“

აღსანიშნავია ასევე, რომ სახელმძღვანელოს ავტორები მიიჩნევენ, რომ ხელისუფლებამ საქართველო სამაგალითოდ დასაჯა. აღნიშნული უნდა გაეთვალისწინებინათ სხვა რესპუბლიკებს, სადაც სტალინს ასევე ჰყავდა უამრავი დამცველი და ასევე, „სისხლიანი ანგარიშსწორება მოსკოვს იმისთვისაც სჭირდებოდა, რომ სტალინის დაცვის მიზნით დაწყებული მოძრაობა ანტირუსულ, ეროვნულ მოძრაობაში არ გადაზრდილიყო“ (აბდალაძე, კუპატაძე, ახმეტელი, მურღულია, 2012. გვ. 274).

ავტორები გამოკვეთენ ასევე საქართველოს ხელისუფლების როლსა და ინტერესებს 9 მარტის ტრაგედიის დამალვაში - „საქართველოს ხელისუფლება მხოლოდ მოსკოვის მითითებებს ემორჩილებოდა და ხელისუფლების შენარჩუნებაზე ფიქრობდა. სწორედ ხელისუფლების უსუსურობამ და უპრინციპობამ შეუწყო ხელი თბილისის ტრაგედიის მიჩუმაობას“ (აბდალაძე, კუპატაძე, ახმეტელი, მურღულია, 2012. გვ. 274).

მოცემული სახელმძღვანელოც ამახვილებს ყურადღებას 1956 წლის მარტის ამბების შემდგომ საქართველოში არალეგალური ეროვნული ორგანიზაციების ჩამოყალიბებაზე, რომელსაც ხელი სწორედ 9 მარტის დარბევამ შეუწყო - „1956 წლის 9 მარტის ტრაგედიამ ძლიერი ბიძგი მისცა ქართველი ერის ცნობიერებას... სტუ-

დენტთა და მოსწავლეთა მცირე ჯგუფებმა ფარულად დაიწყეს საქართველოს გათავისუფლების იდეის პროპაგანდა. გაჩნდა არალეგალური ორგანიზაციები, არალეგალური გამოცემები“ (აბდალაძე, კუპატაძე, ახმეტელი, მურღულია, 2012. გვ. 275). მოთხრობილია სხვადასხვა ორგანიზაციის დაფუძნების, მათი საქმიანობის შესახებ. მოყვანილია ასევე ზვიად გამსახურდიასა და მერაბ კოსტავას მიერ დაფუძნებული „გორგასლიანის“ პროკლამაცია - „ქართველებო! ხომ არ დაგავიწყდათ ცხრა მარტის სისხლიანი ღამე? ხომ არ დაგავიწყდათ სისხლიანი ოცდაოთხი და ოცდაჩვიდმეტი, ქართველი ხალხის დარბევისა და გაჟლეტის წლები? როდემდის უნდა გვექონდეს ქედი მოხრილი მტარვალი კომუნისტების მახვილქვეშ? ჩვენს წინაპრებს სისხლი არავისთვის შეურჩენიათ და არც ჩვენ უნდა შევირცხვინოთ თავი...“ (იხ. აბდალაძე, კუპატაძე, ახმეტელი, მურღულია, 2012. გვ. 275). აღნიშნული პროკლამაციით ავტორები საკუთარ მოსაზრებას ამყარებენ, 1956 წლის 9 მარტის მოვლენები იქცა დამპყრობლის წინააღმდეგ ბრძოლის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ისტორიულ თარიღად და ამავე დროს ხელი შეუწყო ახალი ძალით ამ ბრძოლის განახლებას. „1956 წლის 9 მარტის ტრაგედიის შემდეგ შექმნილი არალეგალური ორგანიზაციების საქმიანობა მოწმობდა, რომ საქართველოში ეროვნული მოძრაობა გრძელდებოდა“ (აბდალაძე, კუპატაძე, ახმეტელი, მურღულია, 2012. გვ. 275).

გამოყენებული ლიტერატურა

- აზდალაძე, გ. კუპატაძე, ბ. ახმეტელი, ნ. მურდულია, ნ. (2012). *ისტორია*. თბილისი. გამომცემლობა „დიოგენე“.
- ასათიანი, ნ. ლორთქიფანიძე, მ. ლომაშვილი, ფ. მეტრეველი, რ. ოთხმეზური, გ. (2012). *საქართველოს ისტორია. სახელმძღვანელო მე-9 კლასელებისათვის*. თბილისი. ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- ახმეტელი, ნ. ლორთქიფანიძე, ბ. ფირცხალავა, ნ. (2020). *ისტორია*. თბილისი. გამომცემლობა „დიოგენე“.
- ბოლოთაშვილი, გ. კიღურაძე, ნ. მეძმარიაშვილი, ე. (2004). *უახლესი ისტორია 1918-1991*. თბილისი. გამომცემლობა „კონა“.
- ვაჩნაძე, მ. და გურული, ვ. (2005 წ.) *საქართველოს ისტორია IX*. თბილისი. გამომცემლობა „არტანუჯი“.
- კიღურაძე, ნ. გაჩეჩილაძე, რ. სანიკიძე, გ. (2012). *ისტორია*. თბილისი. ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობა.
- ლომაშვილი, ფ. (2002). *საქართველოს ისტორია 1801-2001*. თბილისი. ივერია. გამომცემლობა „ცისარტყელა“.
- მალაზონია, დ. კვიციანიშვილი, ნ. მალაზონია, თ. (2008). *საქართველოს ისტორია*. „ქართული ბიოგრაფიული ცენტრი“.
- მესხია, შ. და გუჩუა, ვ. (1968). *საქართველოს ისტორია. VII-X კლასების სახელმძღვანელო*. თბილისი, „განათლება“.
- *საქართველოს ისტორია. სახელმძღვანელო VIII-X კლასებისათვის*. (1961). ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით. მე-3 გამოცემა. თბილისი, „ცოდნა“.
- სურგულაძე, მ. კეკელია, ვ. ლაბაძე, რ. მურუსიძე, შ. და ქურთუბაძე, მ. (2021). *საქართველოსა და მსოფლიოს ისტორია*. თბილისი. ლოგოს პრესი
- ჯანელიძე, ო. თაბუაშვილი, ა. თავაძე, ლ. ირემაშვილი, ნ. (2012). *საქართველოს ისტორია*. თბილისი. გამომცემლობა „კლიო“.

Tamar Orjonikidze

March 9, 1956 in the Modern Georgian History Textbooks

Abstract

The article discusses how the events of March 3-9, 1956 are presented in the history textbooks of Georgia. Protests rallies against the critique of the cult of Stalin's personality were suppressed by the Soviet authorities with bloody revenge. The incident had a great impact on the political thinking of the Georgian society. The method of content analysis is used in the research and two textbooks of Georgian history published in the Soviet period and 10 textbooks published in the post-Soviet period are discussed.

The Soviet history textbooks did not say anything about the events of March 3-9, 1956. The tragic events were "disappeared" from official Soviet historical memory, despite the fact that the Soviet government had given an official "assessment" to what happened - that it was "anti-Soviet, nationalist, counter-revolutionary protest."

The post-Soviet history textbooks of Georgia (three generations of textbooks are distinguished: before 2003, 2003-2012 and after 2012) cover the events of March 3-9, 1956, however, there is a significant difference in the scope of the issue presentation, the factual material presented, and the evaluative accents.

There is a significant difference in the number of casualties in factual materials submitted. This can be explained by the fact that the issue has not yet been properly studied and in the future it will be possible to name the exact number of dead and injured in the textbooks.

The authors of the textbooks first try to explain the reasons for the March 3-9 protest rallies, which were held under the slogan of defending Stalin, demanding an end to his criticism. In explaining the reasons for the rallies, the authors of the textbooks name the reasons that are close to each other, but still different: A/ the critique of Stalin's personality was perceived by Nikita Khrushchev as a national insult in Georgia; B/ the critique of Stalin's personality became anti-Georgian and turned into cursing and humiliation of the Georgian people; C/ As a result of the propaganda of the

cult of Stalin, the love of Stalin and the homeland was intertwined with each other in Georgia. As we can see, according to the authors of Georgian history textbooks, the people who came out with the slogan of defending Stalin were actually trying to protect their national interests.

That is why a number of textbooks describe the contradictory nature of the movement of March 3-9: on the one hand, it was directed against the “revisionist” Khrushchev and seemed to serve to preserve the Soviet empire created by Lenin and Stalin. On the other hand, these rallies formed a real basis for the revival of the national liberation movement.

The authors of Georgian history textbooks, in some cases, try to evaluate the events of March 3-9. The assessment given in the textbooks can be summarized as follows: It was an anti-government protest with a national flavor.

The textbooks pay great attention to showing the results of the protest rallies of March 3-9, 1956 and the bloody revenge related to it for Georgia. What happened was the beginning of the liberation of the political thought of the society from the Soviet and Stalinist forms and rhetoric. The events of March 3-9 conditioned the beginning of a new phase of the national movement.

Illegal groups whose calls Stalin no longer figured in and were of a purely national character; among them “Gorgasliani” (created by Zviad Gamsakhurdia and Merab Kostava), “Sighnaghi Young Guard”, “Union of Fighters for Freedom and Independence of the Homeland” ... herein the following circumstance is also noteworthy - some of the authors of the textbook link the March events not only to the national organizations established in Georgia, but also note that the events of March 1956 relatively revived the emigrant movement.

It is also important that the authors of the textbooks try to explain the reason why the protesters were beaten and punished with such cruelty - they believe that it was exemplary punishment for Georgia by the government. This should have been taken into account by other republics, where Stalin also had numerous defenders. The authors also highlight the role and interests of the Georgian authorities in concealing the tragedy of March 9 -

their only interest was in maintaining power and obeying Moscow's instructions without resisting; According to the authors of a number of textbooks, it was their inaction and unscrupulousness that led to the conceal of the March 9 tragedy.

- **Keywords:** Georgia, history textbooks, de-Stalinization, Georgian nationalism.